

# Förslag på arbetsmodell för att lösa problem med betande fåglar

FAKTABLAD FRÅN VILTSKADECENTER 2010-4



FOTO: JOHAN MÅNSSON

Flera av de fågelarter som kan orsaka skada på jordbruket har ökat dramatiskt i Sverige de senaste decennierna. Bilden visar grågäss i Skåne.

## Kraftig ökning av antalet betande fåglar i Sverige och Europa

Populationerna av tranor, sångsvan och flera gåsararter har ökat kraftigt såväl i Sverige som i övriga Europa under de senaste 10–15 åren. I Sverige visar årliga höst- och vinterräkningar en tiofaldig ökning av antalet grågäss *Anser anser* under perioden 1985–2009, från cirka 20 000 till 225 000 fåglar. I nordvästra Europa har antalet övervintrande gäss under perioden 1995–2008 ökat med hela 24 %, från cirka 3,5 till 4,3 miljoner individer.

Det ökande antalet fåglar har även medfört kraftiga ökningarna av de skador som fåglarna orsakar. Skadorna består framför allt av nedtrampning och betning av kommersiellt odlad gröda som medför ekonomiska förluster för lantbrukare.

Utöver de ekonomiska konsekvenserna kan skadorna medföra att acceptansen minskar för naturvårdsarbete i berörda områden, till exempel restaurering av våtmarker och bildande av naturreservat. Det är därför av stor vikt att konflikterna mildras även ur ett naturvårdsperspektiv.

Skador kan förebyggas och ersättas

## Skador kan förebyggas och ersättas

Enligt svensk lagstiftning ska skador som orsakas av vilt i första hand förebyggas genom jakt. När det gäller

arter utan allmän jaktid ( däribland sädgås, trana och sångsvan ) måste skadorna främst förebyggas med hjälp av andra metoder än jakt.

Länsstyrelserna kan bistå med statliga medel (från Viltskadeanslaget, som fördelas av Naturvårdsverket varje år) för att vidta förebyggande åtgärder och för att kompensera ekonomiska förluster för lantbrukare. Genom sådana åtgärder kan förhoppningsvis konflikten mildras.

Under 2008 betalade staten ut 4,9 miljoner kr i bidrag till förebyggande åtgärder och ersättning för skador på gröda.

## Förslag på arbetsmodell

Viltskadecenter har under lång tid följt och medverkat i länsstyrelser, intresseorganisationers och berörda lantbrukares arbete med att minska problemen som fredade fåglar i jordbruksområden kan orsaka.

Med erfarenhet från detta arbete har vi de senaste åren utvecklat en arbetsmodell (figur 1) som kan tillämpas i områden som nyligen fått problem eller som kommer att beröras av liknande problematik i framtiden. Modellen bygger på ett *adaptivt* arbetssätt (figur 2) och inkluderar fyra steg som bör tas i tur och ordning. Arbetsmodellen är inte unik i sitt slag. Liknande modeller tillämpas i flera situationer där samverkan krävs mellan olika intressenter, bland annat inom svensk vildsvins- och älgförvaltning.

### 1. Bilda en arbetsgrupp med representanter från berörda intressegrupper

Arbetsgruppen bör bestå av representanter från samtliga intressegrupper som berörs av en viss konflikt. Gruppen bör ha regelbundna möten, där man upprättar och vidareutvecklar en förvaltningsplan som syftar till att minska konflikterna i det aktuella området.

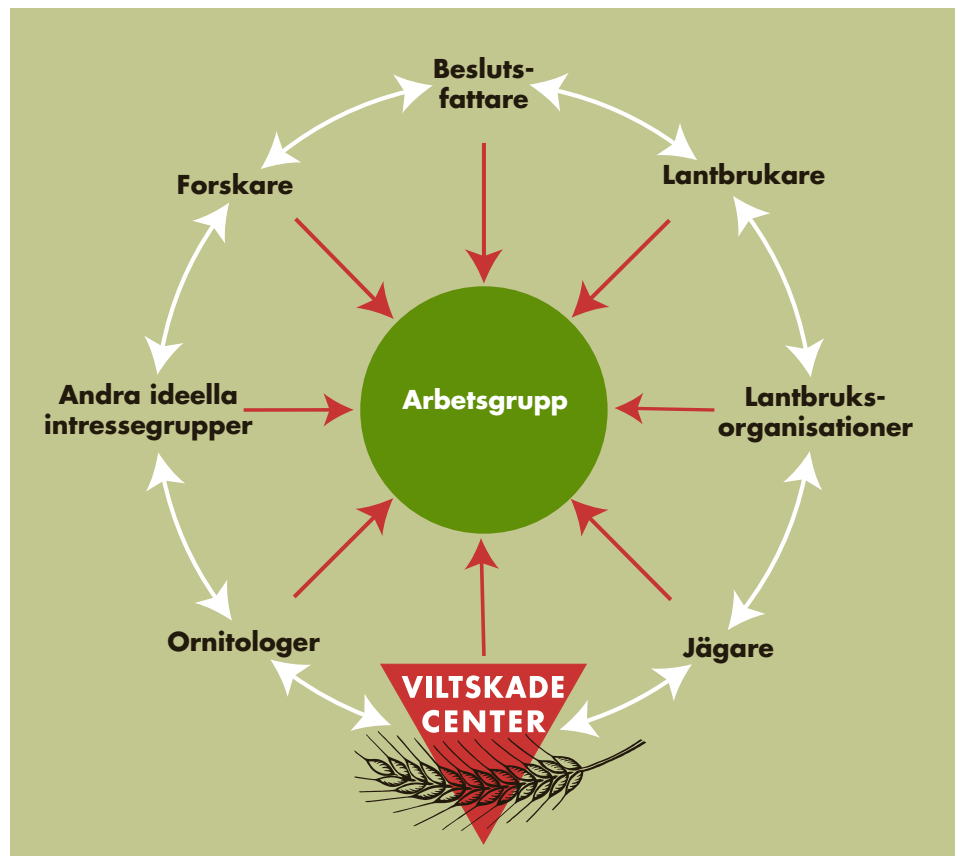
### 2. Samla in information om fåglarnas beteende och skademönster

För att kunna vidta kostnadseffektiva och skadeförebyggande åtgärder behöver man samla in grundläggande information om fåglarnas beteende och om hur skadorna varierar i tid och rum. Det kan göras dels genom fältstudier av de skadegörande fåglarnas antal och utbredning, dels genom att undersöka vilka kunskaper som finns lokalt om skadorna och fåglarnas beteende hos berörda lantbrukare och ornitologer.

### 3. Vidta förebyggande åtgärder

Den information man har fått genom fältstudier och övrig kunskapsinsamling ligger till grund för att vägleda arbetet med skadeförebyggande åtgärder. I detta har framförallt fem åtgärder visat sig vara effektiva i områden med skadeproblem:

- 1) Avsätt fågelbetesåkrar där fåglar kan födosöka ostört.

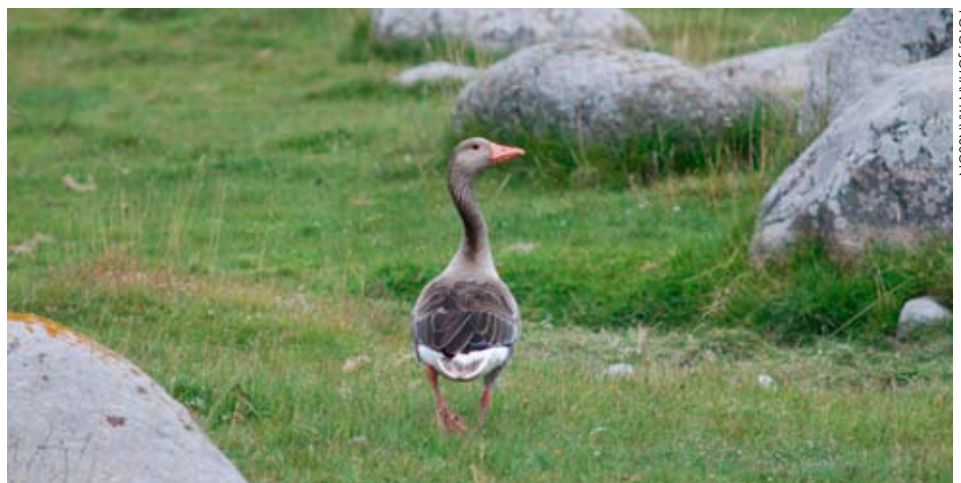


Figur 1. Arbetsgruppen syftar till att öka kommunikationen och förståelsen mellan olika intressegrupper.

- 2) Sätt ut skrämselanordningar för att skrämja fåglar från känsliga grödor till fågelbetesåkrar.
- 3) Sätt upp stängsel mellan häckningsbiotoper och känsliga grödor för att hindra ruggande fåglar från att ta sig emellan dessa.
- 4) Anpassa odlingstrategin genom att odla grödor som inte attraherar fåglarna eller odla känsliga grödor i områden med hög mänsklig aktivitet.
- 5) Tillämpa skydds jakt för att skrämja och styra fåglar från skadekänsliga områden.

### 4. Utvärdera effekten av vidtagna åtgärder

För att utveckla och förbättra de förebyggande åtgärderna måste man utvärdera hur effektiva de är. Det kan man bland annat göra genom att följa upp förändringar i de skadegörande fåglarnas antal och beteenden, antalet registrerade skador, kostnader för skadeersättningar och attityder hos människor som är berörda av konflikten.



Grågås i betesmark.



FOTO: PÅRNILSSON

Gasolkanoner kan användas för att styra gäss från känsliga grödor till fågelbetesåkrar.

## Flera arbetsgrupper har upprättats

Sedan 2002 har 12 arbetsgrupper i 11 län upprättats på initiativ av respektive länsstyrelse. Arbets sättet har medfört ökad förståelse och kommunikation mellan olika intressegrupper och bidragit till att skapa ett mer positivt klimat i arbetet för att hantera skadeproblematiken. Arbetsgrupperna har dessutom initierat kunskapsinsamling om fåglarnas beteende och skadornas utbredning, både genom fältstudier och genom sammanställning av befintliga kunskaper hos berörda parter. I de flesta länen har även förvaltnings-

planer upprättats. Viltskadecenters roll i dessa grupper är bland annat att hjälpa till med kunskapsinsamling och kunskapsförmedling.

## Skadeförebyggande åtgärder har testats

Arbetsgrupperna har även genomfört försök med en rad olika skadeförebyggande åtgärder. En kombination av skrämsel och avsättning av viltåkrar har visat sig vara speciellt effektiv för att styra fåglarna till områden där de orsakar minst skada. I vissa områden där skadeproblematiken är särskilt

svår har länsstyrelsen anställt resurspersoner som hjälper lantbrukarna med skrämsel och skydds jakt. Kunskapsinsamlingen har även bidragit till riktlinjer om var i landskapet man bör sätta upp stängsel för att förhindra häckande och ruggande gäss från att gå upp och beta på åkrar som angränsar till viktiga häckningsbiotoper.

## Allmänheten bör vara delaktig

För att få en bredare förståelse för viltförvaltning är det viktigt att allmänheten kan få information om, och möjlighet att påverka de beslut som fattas. Arbetsgrupperna bjuder därför in allmänheten till årliga möten, där de som närvarar har möjlighet att framföra synpunkter på skadeförebyggande åtgärder som genomförts och resultat som uppnåtts.

## Utvärderingar ska prioriteras

För att kunna utveckla det framtida förvaltningsarbetet måste man utvärdera effekterna av de skadeförebyggande åtgärder som vidtagits. Utvärderingar har hittills gjorts på en liten rumslig skala, bland annat av hur avsättning av viltåkrar i kombination med skrämsel påverkar de skadegörande fåglarnas beteende. Utvärderingar på en större rumslig skala har ännu inte genomförts. Det återstår ännu att ta reda på hur olika förebyggande åtgärder påverkar



FOTO: JOHAN MÅNSSON

Tranor i stubbåker.



Figur 2. Genom kunskap om fåglarnas ekologi och konflikten mellan skadegörande fåglar och lantbrukare kan lämpliga skadeförebyggande åtgärder utföras. För att vidareutveckla detta arbete krävs att man observerar och utvärderar åtgärderna för att kontinuerligt öka kunskapen. Förvaltningen bör också i ett tidigt skede sätta upp mål för de åtgärder man väljer att genomföra.

antalet skador, ekonomi och berörda människors attityder till skadegörande fåglar. Den här typen av utvärderingar är svårare att göra. I framtiden bör utveckling av metoder för att få mer kunskap om detta prioriteras.

### Adaptiv förvaltning och målbeskrivning

*Adaptiv* betyder förenklat *anpassningsbar*. Att ha ett adaptivt förhållningssätt är ofta en förutsättning för att lyckas med förvaltning av resurser, till exempel jordbruk eller jaktuttag i ett föränderligt system. Förändringar kan orsakas av såväl mänskliga aktiviteter som naturliga omständigheter och kan leda till att antalet individer hos vissa arter ökar eller minskar eller att deras utbredningsområden ändras. Ansvariga myndigheter, organisationer

och enskilda bör uppmärksamma och ta hänsyn till sådana förändringar och anpassa förvaltningen av arterna efter dessa, till exempel genom att vidta åtgärder för att minska skador eller förändra tilldelningen av antalet djur som får jagas. En adaptiv förvaltning innebär att man regelbundet utvärderar och för in ny kunskap i förvaltningsmetoderna.

Den arbetsmodell vi beskriver i detta faktablad innefattar till stora delar den adaptiva arbetsgången, då den beskrivna modellen bygger på kunskap om systemet, åtgärder, utvärdering och kontinuerlig förbättring av förvaltningsverktygen. Det är även viktigt att de olika intressenterna i en grupp formulerar *gemensamma målbeskrivningar* för åtgärderna i ett område. Mål kan beskrivas för enskilda åtgärder, till exempel för

skapandet av en fågelbetesåker. På en större skala kan målen beskrivas som vad man vill uppnå inom ett helt område. Exempel på sådana mål kan vara att man vill frysa eller minska antalet skador, attrahera en viss mängd fåglar till olika fågelbetesåkrar eller hysa ett maximalt antal häckande fåglar i det aktuella området.

Målformuleringen är av stor vikt för att man ska verka åt samma håll (oavsett intressegrupp) inom ett större område och för att alla berörda ska veta vilka åtgärder som kommer att vidtas. Målformuleringen innebär också att olika intressegrupper tvingas föra en gemensam dialog, vilket kan skapa förståelse för varandras åsikter.

### Mer att läsa

Carlsson L & Danell K 2006. *Förvaltning i ständig förändring*. Fakta Vilt och Fisk, SLU.

Danell K, Bergström R (eds) 2010. *Vilt, människa & samhälle*. Liber förlag.

Hake M, Månsson J, Wiberg A. 2010. *A working model for preventing crop damage caused by increasing goose populations in Sweden*. *Ornis Svecica* 20: 225-233.

### Faktablad från Viltskadecenter

Hake M. 2009. *Åvsättning av tranåkrar – hur påverkar det fåglarnas beteende?*

Hake M & Levin M. 2002. *Att skydda gröda från skador av tranor och gäss. Skrämselmetoder och förebyggande åtgärder*.

### Faktabladet har skrivits av

Johan Månsson, Mikael Hake, Lovisa Nilsson, Anne Wiberg och Maria Levin.

ISBN: 978-91-86331-22-1



**VILTSKADE  
CENTER**

Grimsö Forskningsstation  
730 91 Riddarhyttan

Telefon: 0581-920 70  
www.viltskadecenter.se  
viltskadecenter@slu.se

Viltskadecenter är ett serviceorgan för myndigheter, organisationer, enskilda näringsidkare och allmänheten. Centret arbetar på uppdrag av Naturvårdsverket och tillhör Sveriges Lantbruksuniversitet. Viltskadecenter bistår bland annat med information om förebyggande åtgärder för att förhindra skador från fredat vilt.